

Тимошенко Юрій Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; yuripetrty@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9200-8792>

Влад Вадим Федорович,

доктор філософії у галузі права, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; vlad-vadim@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7180-8096>

Вацюк Віктор Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; victor.vatsyuk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8705-6223>

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ОДОРОЛОГІЇ ТА ОЛЬФАКТОРНИХ ЗНАТЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті розглядається роль та значення діяльності службових собак, які беруть участь у розшуку осіб, що здійснили втечу з місць позбавлення волі, або вчинили інше кримінальне правопорушення у місцях позбавлення волі. Розглянуто та оцінено позитивну діяльність службових собак під час розшуку речей та документів, а також під час огляду місць можливого укриття підозрюваних осіб та інших речових доказів.

Крім того, було досліджено роль і значення судової одорології під час розслідування втечі з місць позбавлення волі та вчинення інших кримінальних правопорушень у межах виправної установи, а також погляди різних вчених, які стосуються питань у сфері використання службового собаки у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень або у сфері діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

В залежності від напрямку підготовки службових собак, як правило, виділяють дві категорії: розшукові та спеціальні собаки. Розшукових службових собак спеціально готують до розшуку, виявлення та затримання правопорушників. А спеціальних службових собак тренують саме для пошуку заборонених предметів та засобів, зокрема в багажі, в транспортних засобах чи на тілі людини, там де візуально неможливо помітити схованку, обстеження житлових та виробничих приміщень виправної установи для забезпечення нормального функціонування режимної установи. Ці два напрями підготовки собак не перетинаються.

Ключові слова: службова собака, досудове розслідування, місця позбавлення волі, режим, Державна кримінально-виконавча служба України, експертиза, одорологія, криміналістика.

Tymoshenko Yurii Petrovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Deputy Director Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; yuripetrty@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9200-8792>

Vlad Vadim Fedorovich,

Doctor of Philosophy in the Field of Law, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; vlad-vadim@i.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7180-8096>

Vatsyuk Viktor Oleksandrovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; victor.vatsyuk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8705-6223>

THE IMPORTANCE OF FORENSIC ODOROLOGY AND OLFACTORY KNOWLEDGE IN PRETRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

Abstract. *The article considers the importance of the activity of service dogs, which participate in the search for persons who have escaped from the place of detention or committed another criminal offense in the places of detention. The positive activity of service dogs during the search for things and documents, as well as during the inspection of the possible hiding place of the checked persons and other material evidence, was reviewed and evaluated.*

In addition, the role and significance of forensic odorology during the investigation of escape from custody and the commission of other criminal offenses within the confines of a correctional institution, as well as the views of various scientists related to the use of a service dog in the pre-trial investigation of criminal offenses or in the field of activities of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine.

Depending on the direction of training service dogs, as a rule, two categories are distinguished: search and special dogs. Search service dogs are specially trained for the search, detection and detention of criminals. Special service dogs are trained specifically to search for prohibited objects and means, in particular in luggage, in vehicles or on a person's body, where it is apparently impossible to notice the hiding place, to secure residential and industrial premises of the correctional institution to ensure the normal functioning of the regime institution. These two areas of dog training do not overlap.

Key words: *service dog, pre-trial investigation, place of registration of will, regime, State Criminal Enforcement Service of Ukraine, expertise, odorology, criminology.*

Мета статті полягає в аналізі та дослідженні криміналістичної одорології і визначення її ролі та місця під час розслідування злочинів, аналіз різних поглядів науковців з цього питання, доведення доцільності застосування собак під час розслідування втечі з місць позбавлення волі.

Постановка проблеми. На сьогодні втеча засуджених з місць позбавлення волі займає одне з перших місць серед пенітенціарних правопорушень як найбільш поширене і суспільно небезпечне діяння. Пропонується вдосконалення методики розслідування цього злочину, шляхом активного застосування засобів чуття собак для оперативного затримання засудженого втікача з місць позбавлення волі.

Аналіз останніх публікацій. На сьогодні дослідженням криміналістичної одорології в своїх працях займалися як зарубіжні (А.К. Кавалеріс, Т.М. Моїсєєва, Г.В. Федоров, Р.А. Рейс, Р. Гейдль), так і вітчизняні вчені (Ф.Й. Поліщук, О. Л. Трофименко, В. М. Туринський, В. Д. Басай, Г. Гросс, В.М. Салтевський, В.М. Глибко, А.А. Кириченко, П.Д. Биленчук, М.І. Клименко).

Виклад основного матеріалу. У нашій державі з кожним роком спостерігається збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень у різних сферах життя та різних напрямках людської діяльності. У зв'язку з цим перед правоохоронцями постає необхідність більш ефективно попереджати і розслідувати вже скоєні злочини. Перед вченими та науковцями також постає завдання вдосконалювати вже існуючі засоби, методи та знаряддя спрямовані на вирішення проблем кримінального

судочинства. Однак, якщо ще десятиліття тому злочинці залишали після себе, як правило, традиційні сліди (сліди рук, ніг, взуття), то сьогодні правоохоронні органи, які здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, зустрічають такі сліди в мінімальній кількості або не зустрічають їх зовсім.

Криміналістика – це міждисциплінарна наука, яка використовує науково обґрунтовані засоби та методи у діючих на теперішній час правових площинах, котра впроваджує свої наукові досягнення у практичну слідчу (розшукову) діяльність для проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, отримання доказів і, звичайно, для запобігання злочинам.

Одним із криміналістичних способів та методів подолання злочинності та розслідування вчинених злочинів є криміналістична одорологія. «Поняття «криміналістична одорологія» скорочено «Кримодорологія» вперше використано Б.В. Фуфигінім в 1952 р. Латинське odor, «запах», у поєднанні з грецьким «логос» дали визначення науці про запах, а «криміналістична» вказує на її ставлення до розкриття, розслідування та профілактики злочинів» [1, с. 8].

Розділ криміналістики, у межах якого відбувається розроблення та вдосконалення способів та засобів виявлення, вилучення (консервації) та дослідження запахових слідів, отримав назву – «криміналістична одорологія».

Науковими основами криміналістичної одорології є сучасні досягнення науки про запахи, похідні від досліджень у галузі хімії, біології.

Запах тіла людини – важливе джерело особистісної інформації, що дозволяє виявити злочинця по залишеним запаховим слідам. Основне призначення криміналістичної одорології полягає у можливості достовірної ідентифікації особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом дослідження залишених на місці події одорологічних слідів злочинця. У свою чергу, під одорологічними слідами нами розуміються – летючі виділення, котрі мають індивідуальний, ідентифікуючий запах, що міститься у поті та крові людей, які стабільно виробляються організмом і відображають його унікальні особливості.

Криміналістична одорологія відіграє значну роль у досудовому розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень. Так, за допомогою одорологічного методу можна встановити особистість невідомого правопорушника у досудовому розслідуванні за наявними зразками запаху, а також встановити належність злочинцю предметів, виявлених на місці події. Можна отримати якусь додаткову інформацію при дослідженні речових доказів, наприклад, крові, сперми, слини, або одягу та предметів індивідуального користування. За допомогою одорологічного методу при використанні службових собак, слідчі та оперативні працівники можуть здійснювати переслідування злочинця по гарячих слідах. Одорологічним методом почали користуватися порівняно недавно, проте вже зараз можна констатувати, що він надає позитивні результати для досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Використання службово-розшукових собак під час проведення слідчих (розшукових) дій, на наш погляд, дозволяє максимально ефективно використовувати сили та засоби правоохоронних органів, що у свою чергу дозволить досягти бажаних результатів у розшуку правопорушника. Для цього кінологічному підрозділу та службовій собаці необхідно правильно здійснити одорологічну оцінку місця події. Одорологічна оцінка місця події складається з трьох основних елементів: 1) виявлення нюхового об'єкта; 2) збереження запаху речового доказу; 3) проведення одорологічної експертизи, а саме – порівняння нюхового сліду із запахом інших людей. Людський запах – це складна суміш сполук з різними хімічними властивостями та концентраціями. Запахи зазвичай класифікують на первинні, вторинні та третинні категорії. Основна категорія ароматів включає генетично зумовлені сполуки. Їх відносні концентрації залишаються постійними протягом

тривалого часу незалежно від факторів навколишнього середовища, дієти, погодних умов, вологості повітря, стану внутрішніх органів, емоційного стану, хвороби, фази менструального циклу, ліків тощо.

Крім того, необхідно зазначити, що собаки можуть відігравати важливу роль у пенітенціарній системі та оперативно-розшуковій діяльності, яка проявляється у: несенні вартової (охоронної) служби; конвоюванні ув'язнених; патрулюванні громадських місць або конкретної місцевості; переслідуванні втікача з місць позбавлення волі (але не пізніше ніж одну добу); обстеження місця події, пошук речових доказів; участь собаки під час проведення періодичних оглядів та обшуків ув'язнених і місць їх перебування (камер, робочих місць) як превентивної діяльності [2, с. 167].

Проблемним на сьогоднішній день є те, що результати одорологічної вибірки запахових слідів не є кримінальними процесуальними доказами. Результати одорологічної вибірки мають лише орієнтовне значення для досудового розслідування. Інше значення має одорологічна експертиза. Її результати (висновок експерта) вже є повноцінним доказом, проте їх подальша доля визначатиметься у судовому засіданні.

Відповідно до ст. 1. Закону України «Про судову експертизу», поняття судової експертизи виглядає наступним чином: «судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [3].

Призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законом України «Про судову експертизу», Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та Інструкцією про призначення

та проведення судових експертиз та експертних досліджень [4].

Для проведення одорологічної (ольфакторної) експертизи, крім належно упакованих запахових слідів, вилучених з місця події, необхідні зразки для порівняльного дослідження, отримані від осіб, що перевіряються. Оскільки найкращими джерелами запаху людини є його кров або пахучі речовини поту, їх і отримують як зразки. Кров (три-чотири краплі з пальця) одержують у медичній установі, висушують на стерильній марлі при кімнатній температурі та поміщають у паперовий конверт. Для отримання зразків легких речовин поту підозрюваному або іншій особі пропонують самому витягти з банки чисті клапті байки або фланелі і розташувати кожен шматок окремо під місцем, де одяг щільно приліпає до шкіри (наприклад, за коміром), забезпечивши щільний контакт зі шкірою протягом 30 хвилин.

Після цього, запахові сліди з місця події та отримані зразки для порівняльного дослідження, а також контрольні зразки тканини та інші об'єкти направляють до відповідної експертної установи, де з використанням спеціально підготовлених собак-біодетекторів і проводиться експертиза, що є одним з різновидів судово-біологічної експертизи.

Експертиза запахових слідів може зокрема відповісти на такі питання: чи є на представлених предметах (або в вилучених пробах) запахові сліди людини; чи залишені ці сліди однією людиною чи кількома особами; чи відбуваються запахові сліди, наявні на представлених предметах, від конкретної особи.

З використанням сучасних методик ольфакторного дослідження у судовій експертизі, дотримуючись даних розрахунків, ймовірність отримання помилкового результату при категоричному позитивному вирішенні питання про наявність на об'єкті досліджуваного запахових слідів конкретної особи, із застосуванням у дослідженні не менше трьох собак-детекторів, сигнальна поведінка яких закономірно відтворюється щодо об'єкта, що перевіряється, не перевищує величину – $1,02 \cdot 10^{-8}$. При отриманні тих самих результатів з використанням в аналогічних умовах чотирьох собак-детекторів ймовірність отримання помилкового результату не перевищує величину – $2 \cdot 10^{-11}$ (рівень, що відповідає надійності ДНК-аналізу). Дані величини як забезпечують статистичну надійність ольфакторного методу, пропонується вважати достатніми для обґрунтування категоричних висновків щодо результатів судової експертизи запахових слідів людини [5].

При цьому, слід зазначити, що використання одорологічних властивостей собаки для проведення слідчих дій у місцях позбавлення волі має свої особливості. Так досліджуючи Інструкцію про утримання та використання службових собак в Управлінні державної охорони України можна дійти до висновку, що службові собаки розподілені за категоріями, залежно від їх функціонального призначення та біологічних особливостей.

Відповідно до вищезазначеної Інструкції (пункт 2) службові собаки використовуються:

- за напрямком пошуку вибухових речовин – для виявлення вибухових речовин під час проведення оперативно – технічних оглядів при підготовці та проведенні охоронних заходів у місцях постійного та тимчасового перебування осіб, щодо яких здійснюється державна охорона (пошукові собаки);

- за напрямком охорони об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона, та адміністративних об'єктів – для охорони окремих визначених територій та об'єктів, своєчасного сповіщення про появу сторонніх осіб, для їх затримання, супроводження, огляду місцевості та приміщень (сторожові собаки) [6].

Тобто, для використання службових собак у місцях позбавлення волі підходять два типи службових собак: як сторожові, так і пошукові собаки. Сторожові допомагають співробітникам Державної кримінально-виконавчої служби України охороняти периметр виправних установ для уникнення проникнення на територію сторонніх осіб, а також для запобігання вчинення втечі ув'язненими особами. Це пов'язано із тим, що у собаки добре розвинуті зорові, слухові та нюхові здібності, через що вона відчуває запахи сторонніх осіб і може сигналізувати про наявну небезпеку співробітникам ДКВС України.

Інструкцією наводиться перелік сторожових собак, які рекомендовані для охорони державних об'єктів, а саме до них відносяться: німецька вівчарка, середньоазіатська вівчарка, доберман, ротвейлер, а також інші породи, які відрізняються активною оборонною реакцією поведінки [6].

Пошукові собаки також відіграють суттєву роль у нормальному функціонуванні виправних установ, а сфера їх використання поділяється на:

- пошук заборонених речей та об'єктів під час проведення планових режимних заходів у місцях позбавлення волі;

- використання службових собак під час проведення слідчих (розшукових) дій, таких як огляд або обшук: виробничих приміщень; житлових

приміщень (камер); службових приміщень співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України, або окремих осіб.

Крім того, завдяки своїм нюховим (одорологічними) властивостям собака здатна вести переслідування засудженого, або особи яка перебуває під вартою у випадках, коли останнім вчиняється втечі з місця позбавлення волі, або з-під варти.

Відповідно до Інструкції про утримання та використання службових собак в Управлінні державної охорони України – пошукові собаки повинні мати відповідно до властивостей типу вищої нервової діяльності, сангвінічний або холеричний темперамент, яскраво виявлені такі безумовні рефлекси як гра та пошук здобичі, виявляти бажання і спробу володіння та пошуку апортирувального предмету, бути не агресивними по відношенню до людей та домашніх тварин. А до рекомендованих пошукових собак віднесено німецьку вівчарку, бельгійську вівчарку, лабратора, спанієля, а також інші породи, які відрізняються гострим чуттям [6].

Крім того, у квітні 2024 року Міністерством юстиції України була затверджена нова «Інструкція з організації кінологічного забезпечення в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, воєнізованих формуваннях, закладах освіти Державної кримінально-виконавчої служби України та таборах для тримання військовополонених». Ця Інструкція визначає основи організації діяльності осіб рядового та начальницького складу, службова діяльність яких пов'язана із кінологічним забезпеченням в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, воєнізованих формуваннях, закладах освіти Державної кримінально-виконавчої служби України та таборах для тримання військовополонених, порядок використання службових собак під час виконання службових завдань, правила утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак [7].

Вищезазначена Інструкція розділяє службових собак на певні категорії та їх призначення:

1) розшуковий собака – службовий собака, який використовується для: охорони території та об'єктів установ; огляду (обшуку) транспортних засобів і вантажів; розшуку, затримання та супроводу засуджених, осіб, взятих під варту, військовополонених, які вчинили втечу з-під варти (охорони); переміщення засуджених, осіб, взятих під варту, військовополонених на пункти обміну та у зворотному напрямку; переміщення чоловіків, засуджених до довічного позбавлення

волі, на території установи, у випадках, визначених законодавством; перевезення до (із) лікарняного закладу або закладу охорони здоров'я чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі; перевірки стану контрольної-слідової смуги зовнішньої і внутрішньої заборонених зон та смуги місцевості, що прилягає до установи; припинення фізичного опору, насильницьких дій, безчинства, подолання протидії законним вимогам адміністрації, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на неї обов'язків; участі у припиненні масових заворушень та проявів групової непокори засуджених, осіб, взятих під варту, військовополонених в установі;

2) спеціальний собака – службовий собака, який використовується для проведення заходів із пошуку та виявлення НР, ВР, зброї та боєприпасів;

3) вартовий собака;

4) спеціальний (штурмовий) собака;

5) резервний собака [7]. Таким чином, ми бачимо, що перелік категорій службових собак, який передбачений в Інструкції з організації кінологічного забезпечення в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, воєнізованих формуваннях, закладах освіти Державної кримінально-виконавчої служби України та таборах для тримання військовополонених є більш ширшим та повним і нараховує 5 категорій службових собак, на відміну від Інструкції про утримання та використання службових собак в Управлінні державної охорони України, яка нараховує лише дві категорії службових собак.

На перший погляд така різниця у поділі категорій службових собак на 2 чи 5 груп – не має ніякої різниці, але у той же час це може створити суттєві проблеми під час виконання службових завдань співробітниками Управління державної охорони або Державної кримінально-виконавчої служби України.

Це пов'язано із тим, що для нормального виконання службового завдання – собака має пройти спеціальну підготовку та курс дресирування. Якщо собака не була нормально підготовлена до виконання поставлених завдань то, вірогідніше за все, вона не зможе виконати поставлену ціль з позитивним результатом. Наприклад, методика підготовки та методика використання розшукового собаки має на меті пошук певних предметів, об'єктів або осіб, що вимагає від такого службового собаки більшої сконцентрованості під час аналізу запахових слідів. Методика підготовки та використання штурмового собаки має на меті зупинення агресивних дій правопорушників і у більшості випадків вимагає від такого службового собаки

більшої агресивності, що має бути виявлено під час проходження відбору собаки. Виходячи із вищезазначеного можна прийти до висновку, що використання однієї категорії службових собак для виконання поставлених цілей відповідно до яких собака проходила підготовку, матиме більш позитивний результат, ніж використання службового собаки для цілей до яких він підготовлений не був. Тобто, заміна кінологами або вартівими одного типу собак іншим для виконання поставленої задачі є недопустимим під час виконання своїх службових обов'язків.

Висновки. Отже, важливість використання службового собаки та кінологічних підрозділів у діяльності слідчих підрозділів, а також у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України дуже важко заперечити. За допомогою службової собаки у співробітників ДКВС України є можливість запобігати підготовці та вчиненню кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі, розшукувати осіб, які здійснили втечу з місць позбавлення волі, або розшукувати речі та предмети, використання яких є забороненим у місцях позбавлення волі, у тому числі й зброї, наркотичних засобів, вибухових пристроїв та інших предметів.

У випадках, коли вже злочин було вчинено у місцях позбавлення волі – службова собака під керівництвом професійного кінолога є ефективним та надійним інструментом для швидкого та оперативного розкриття таких вчинених кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сулімов К. Т. Криміналістична одорологія: кінологічний підхід. М.: Інститут Спадщини, 2019. 312 с. С. 8.
2. Цимбал П. В., Влад В. Ф. Роль криміналістичної одорології в методиці розслідування втечі засуджених з місць позбавлення волі. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14 с. 164–172.
3. Закон України «Про судову експертизу». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994, № 28, ст. 232.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затверджена Наказом Міністерства юстиції України. Офіційний вісник України 1998 р., № 46, стор. 172, стаття 1715, код акта 6348/1998 від 08.10.1998. № 53/5.
5. Експертиза запахів слідів людини. Суспільно-освітній портал. URL (<http://sneg5.com/obshchestvo/zakonodatelstvo/mesto-prestupleniya-imeetzapah.html>). Дата звернення: 10.10.2022.
6. Інструкція про утримання та використання службових собак в Управлінні державної охо-

рони України. Офіційний вісник України від 29.04.2022 – 2022 р., № 33, стор. 548, стаття 1832, код акта 111009/2022. Наказ від 30.12.2021 № 1036.

7. Інструкція з організації кінологічного забезпечення в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, воєнізованих формуваннях, закладах освіти Державної кримінально-виконавчої служби України та таборів для тримання військовополонених. Офіційний вісник України від 26.04.2024 – 2024 р., № 37, стор. 157, стаття 2347, код акта 124234/2024

REFERENCES:

1. Sulimov, K. T. (2019). *Kryminalistychna odorolohiia: kinolohichni pidkhid* [Forensic odorology: a canine approach]. M: Heritage Institute, 312 p. P. 8.
2. Tsybal, P. V., Vlad, V. F. (2019). Rol kryminalistychnoi odorolohii v metodytsi rozsliduvannia vtechi zasudzhenykh z misty pozbavleniia voli [The role of forensic odorology in the methodology of investigating the escape of convicts from places of detention]. *International Legal Bulletin: topical issues of our time (theory and practice)*. Issue 14, pp. 164–172.
3. Zakon Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu» [The Law of Ukraine «On Forensic Examination»]. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1994, No. 28, p. 232.
4. Instruksiiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen zatverdzhena Nakazom Ministerstva yustytisii Ukrainy [The Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine]. Official Gazette of Ukraine, 1998, no. 46, p. 172, article 1715, code of act 6348/1998 of 08.10.1998. № 53/5
5. Ekspertyza zapakhovykh slidiv liudyny [Expertise of human odor traces] Public and educational portal. Access mode Retrieved from: <http://sneg5.com/obshchestvo/zakonodatelstvo/mesto-prestupleniya-imeetzapah.html>. Date of access: 10.10.2022.
6. Instruksiiia pro utrymannia ta vykorystannia sluzhbovykh sobak v Upravlinni derzhavnoi okhorony Ukrainy [Instruction on the maintenance and use of service dogs in the State Protection Department of Ukraine]. Official Gazette of Ukraine dated 29.04.2022 – 2022, No. 33, p. 548, Article 1832, act code 111009/2022. Order of 30.12.2021 No. 1036.
7. Instruksiiia z orhanizatsii kinolohichnoho zabezpechennia v ustanovakh vykonannia pokaran, slidchykh izoliatorakh, voienizovanykh formuvanniakh, zakladakh osvity Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy ta taborakh dlia trymannia viiskovopolonenykh [Instruction on the organization of canine support in penitentiary institutions, pre-trial detention centers, paramilitary formations, educational institutions of the State Criminal Executive Service of Ukraine and prisoner of war camps]. Official Gazette of Ukraine of 26.04.2024 – 2024, no. 37, pp. 157, Article 2347, act code 124234/2024.